АЗӘРБАЈЧАНДА ҮМУМИ РЕТРОСПЕКТИВ БИБЛИОГРАФИЈАНЫН МҮАСИР ВӘЗИЈЈӘТИ ВӘ ПЕРСПЕКТИВЛӘРИ

Солмаз САДЫГОВА
аспирант

Азәрбајчан Республикасынын президенти Һ.Ә.Әлијев 1995-чи ил ијун ајында М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасында миниатүр китабын тәгдимат сәркисинә бахдығы заман демишдир: "Китабхана халг, милләт үчүн, чәмијјәт үчүн мүгәддәс бир јер, мә'нәвијјат, билик, зәка мәнбәјидир. Она көрә дә китабханаја даими һөрмәт халгымызын мәдәнијјәтини нүмајиш етдирән амилләрдән биридир."(1).

Библиографија иши дә китабханаларын мүһүм һиссәси олуб, библиографик мә'луматын һазырланмасы вә тәләбатчылара чатдырылмасы илә әлагәдар просесләрдән ибарәтдир.

Библиографијанын ичтимаи јөнүмүнә көрә илкин фәргләндирилмәси сајәсиндә "үмуми" вә "хүсуси" библиографија анлајышы јаранмышдыр. Белә бөлкү библиографијанын ики саһәси арасында олан вә библиографик информасијанын ахтарышы вә коммуникасија (үмуми библиографија) вә гијмәтләндирмә (хүсуси библиографија) кими әсас ичтимаи функсијаларын һәјата кечирилмәси илә әлагәдар илкин маһијјәт фәргләринә әсасланыр.

Библиографик информасијанын ахтарыш вә коммуникасија функсијалары ејни дәрәчәдә формал характерә маликдирләр. Бу функсијаларын һәјата кечирилмәси васитәләри заһири фәргләринә бахмајараг библиографијалашдырылан сәнәдләрин формаларына вә ја мәзмунуна әсасланыр вә информасија тәләбатчылары нәзәрә алынмыр. Буна китабхананын әлифба каталогуну вә "Бириллик Азәрбајчан китабијјаты"ны мисал көстәрмәк олар. Үмуми библиографија чәрчивәсиндә јарадылан библиографик информасија мәнбәләринин конкрет мәгсәд вә охучу истигамәтинин, мүәјјән хидмәт саһәси илә билаваситә әлагәсинин олмамасы буну тәсдиг едир.

Үмуми библиографик фәалијјәт нәтичәсиндә бу вә ја дикәр тәләбатчы групунун еһтијачы нәзәрә алынмыр. Лакин сәнәдләрин еј-

нилəшдирилмəсини вə ахтарышыны тə'мин едəн вə белəликлə кениш тəлəбатчы алəминə мараглы олан библиографик информасија јарадылыр. Башга сөзлə, үмуми библиографија һамы үчүндүр. Мəһз бу функсионал хүсусијјəт үмуми библиографијаны библиографијанын үмуми истигамəтлəринə көрə ики əсас бөлмəлəрдəн бири кими көтүрмəјə имкан верир.

Коммуникасија истигамəтли үмуми библиографија тəлəбатчылара мөвҹуд олан сəнəд күтлəси вə ахыны һагтында информасија вермəк вəзифəсини јеринə јетирир.

Коммуникасија истигамəтли үмуми библиографија чəрчивəсиндə чап мəһсулунун мөвҹуд олдуғу бүтүн дөвр әрзиндə там учоту һəјата кечирилир.

Јарадылан үмуми ретроспектив библиографик информасија мəнбəлəринин характерик ҹəһəтлəри һəмин библиографијаны шəрти олараг репертуар библиографијасы адландырмаға имкан верир. "Азəрбајҹан китабы", "Азəрбајҹан дөври мəтбуаты" белəлəриндəндир. Лакин Азəрбајҹан милли чап əсəрлəринин библиографик репертуарынын јарадылмасы проблеми һəлə дə һəлл олунмамыш галыр.

Үмуми библиографијанын əсас мəркəзи сајылан Республика Дөвлəт Китаб Палатасы 1925-ҹи илдəн фəалијјəт көстəрир. Китаб Палатасынын əсас функсијалары республика чап əсəрлəринин тохунулмаз архивини јаратмагдан, һагтында ардыҹыл информасија вермəкдəн, онларын дөвлəт гејдини апармагдан, əлагəдар тəлəбатчылара, елми идарəлəрə вə ајры-ајры тəдгигатчылара библиографик хидмəт көстəрмəкдəн, Азəрбајҹан мəтбуаты һагтында статистик мə'луматы һазырлајыб дəрҹ етдирмəкдəн ибарəтдир. Ону да гејд етмəк лазымдыр ки, палата функсијаларыны һəјата кечирəркəн нəзарəт нүсхəлəринə əсасланыр.

М.Ф.Ахундов адына Азəрбајҹан Дөвлəт Китабханасында "Азəрбајҹан китабы" шө'бəси фəалијјəт көстəрир. Əдəбијјатын гəдимлијинə вə надирлијинə көрə республикада јеканə милли əдəбијјат хəзинəси "Азəрбајҹан китабы" фонду һесаб олунур. Бунун нəтиҹəсидир ки, "Азəрбајҹан китабы"нын əсаслы библиографијасынын биринҹи ҹилди (1780-1920) мəһз "Азəрбајҹан китабы" архив фондунун əсасында тəртиб олунмушдур. Лакин "Азəрбајҹан китабы" шө'бəсинин кечмиш мүдири М.Мүсəддиг гејд едир ки, "Азəрбајҹан китабы" библиографијасынын биринҹи ҹилди чап олундугдан сонра күлли мигдарда (һəлəлик 600 нүсхəдəн артыг китабын сијаһысы тутулмушдур) китабын һəмин нəшрə дүшмəдији мүəјјəнлəшдирилмишдир (3). Мүəллиф ону да гејд едир ки, Азəрбајҹан мүəллифлəринин ингилаба гəдəр чап олунан əсəрлəри диллəриндəн асылы олмајараг бүтүнлүклə топлансајды "Азəрбајҹан китабы"нын биринҹи ҹилдинин һəҹми индикиндəн бир јарым, бəлкə дə ики дəфə јарым чох оларды.

Гејд етмəк лазымдыр ки, республикамызда јарадылан репертуар типли көстəричилəрдə чап мəһсулунун гејдə алынмасынын хроноло-

жи əкс етдирилмəси ваҹиб мəсəлə кими гаршыда дурмушдур. 1920-
ҹи илə гəдəр нəшр олунмуш əсəрлəрин əһатə олунмасы əсас е'тибарилə дил вə мүəллиф мəнсубијјəти амиллəри бахымындан мүəјјəн олунмушдур. Азəрбајҹанда үмуми библиографик фəалијјəтдə М.Ф.Ахундов адына Азəрбајҹан Дөвлəт Китабханасынын əмəкдашларынын да хидмəтлəри олмушдур. Белə ки, Республика Дөвлəт Китаб Палатасы "Азəрбајҹан китабы" көстəричисини М.Ф.Ахундов адына Республика Дөвлəт Китабханасы илə демəк олар ки, шəрикли јаратмышдыр. "Азəрбајҹан китабы"нын биринҹи ҹилди Ə.Ј.Əлијев тəрəфиндəн тəртиб едилмишдир. Көстəричи 1963-ҹү илдə чапдан чыхмышдыр.

Үмуми ретроспектив көстəричилəрин давамы кими 1982-ҹи илдə "Азəрбајҹан китабы"нын икинҹи ҹилдинин биринҹи китабы чапдан чыхмышдыр. Библиографик көстəричијə ССРИ əразисиндə 1920-40-ҹы иллəрдə Азəрбајҹан дилиндə нəшр олунмуш һуманитар профилли əдəбијјат дахил едилмишдир. 7063 адда китаб һагтында мə'лумат верəн бу көстəричидə Азəрбајҹан дилиндə кечмиш иттифаг дөвлəтинин һүдудларында мејдана кəлмиш əдəбијјат əһатə олунмушдур.

Азəрбајҹан китабына һəср олунмуш репертуар типли ретроспектив көстəричилəрдəн башга дөври мəтбуатын да үмуми ретроспектив библиографијасы јарадылмышдыр. Бу саһəдə Азəрбајҹан Республикасы Елмлəр Академијасынын Мəркəзи Елми Китабханасы мүəјјəн рол ојнамышдыр. Бу илк дəфə 1965-ҹи илдə мејдана кəлмишдир. 1832-1920-ҹи иллəри əһатə едəн көстəричи "Азəрбајҹанда дөври мəтбуат" адланыр. Көстəричи əсасəн дөвлəт əрази амили үзрə јарадылмышдыр. 405 адда гəзет вə журнал һагтында мə'лумат верилир. Көстəричинин икинҹи тəкмиллəшдирилмиш нəшри 1987-ҹи илдə охуҹуларын истифадəсинə верилмишдир. Тəкрар нəшрин фəрглəндиричи ҹəһəти одур ки, бурада 1851-1920-ҹи иллəр арасында Ҹəнуби Азəрбајҹан əразисиндə чыхмыш 86 адда дөври нəшр һагтында мə'лумат верилмишдир. 1920-1970-ҹи иллəри əһатə едəн Азəрбајҹан дөври мəтбуатына даир үчүнҹү вəсаит 1979-ҹу илдə нəшр олунмушдур. Бурада гəзет, журнал вə арды давам едəн нəшрлəр əһатə олунмушдур.

Иҹтимаи һəјатын мүасир инкишаф сəвијјəси, орада кедəн чох дəрин дəјишикликлəр, үмумијјəтлə, информасија системинин, о ҹүмлəдəн библиографик информасијанын гаршысында кəскин тəлəблəр гојур. Бу һəм дə библиографик информасија тəлəбатчыларынын фəаллашмасы вə бу тəлəбатларда милли мə'нəви истигамəтлəрин формалашмасы, һəмчинин бəшəри мə'нəви дəјəрлəрə јијəлəнмəк зəрурəтилə бағлыдыр. Белə бир шəраитдə хүсуси елми əһəмијјəтə малик "Азəрбајҹан китабы" көстəричисинин нəшринин баша чатдырылмасы библиографик тə'минат үчүн əһəмијјəтли төһфə оларды.

Милли мəдəнијјəтимизин зəнкин хəзинəси олан "Азəрбајҹан китабы" əн дəјирли сəрвəтлəримиздəн һесаб олунур. Азəрбајҹанын мүстəгил бир дөвлəт кими инкишафында елм, тəһсил вə мəдəнијјə-

гин инкишаф етдирилмәси саһәсиндә китабын ролуну јүксәк гијмәтләндирән республика президенти Һ.Ә.Әлијев 1995-чи илин ијун ајында М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасында демишдир: "Һәр биримиз илк нөвбәдә анчаг китабваситәсилә тәһсил, елм алмышыг, һәјатда јашамаға фәалијјәт көстәрмәјә һазырлашмышыг. Она көрә дә һәр биримиз китаблара борчлујуг."(1).

Халгын милли өзүнүдәрки, милли ән'әнәләрин јенидән һәјата гајытмасы милли библиографик фәалијјәтин мүасир инкишаф хүсусијјәтләринә өз тә'сирини көстәрир вә онун гаршысында јени истигамәтли вәзифәләр гојур. Бу вачиб вәзифәләрдән бири "Азәрбајчан китабы"нын әсаслы библиографик репертуарынын јарадылыб баша чатдырылмасы проблемидир.

Милли Азәрбајчан китабынын үмуми ретроспектив библиографик репертуарынын јарадылмасы проблеминин һәлли ики елми вә тәчрүби әһәмијјәтли иш үчүн чох бөјүк көмәк ола биләр. Бунлардан биринчиси Азәрбајчанда китаб нәшринин инкишафында әлдә едилмиш наилијјәтләрин библиографик бахымдан үмумиләшдирилмәси вә онларын һагтында ән долғун информасија әлдә едилмәси илә әлагәдардыр. Икинчиси исә милли китабларымызын һәм заман, һәм дә мәкан е'тибарилә ретроспектив ахтарышынын мүвәфәгијјәтлә тә'мин едилмәси илә бағлыдыр.

Бу проблемин мүвәффәгијјәтли вә мүасир дөврүн тәләбләри сәвијјәсиндә һәлли ики истигамәтли тәдгигат апарылмасыны тәләб едир.

Биринчиси индијә гәдәр "Азәрбајчан китабы" көстәричисинин чап олунмуш I чилдинин вә II чилдинин I китабынын әһатәлик долғунлуғуну вә дәгиглијини өјрәнмәкдән вә тәдгиг етмәкдән ибарәтдир. Икинчи истигамәт исә нөвбәти чилдләрин хроноложи ардычыллыг принсипләрини бир даһа нәзәрдән кечирмәк, әсасландырмаг вә бунунла һәмин проблемин һәлли илә мәшғул олмагдан ибарәтдир. Тәбиидир ки, бу проблемин оператив һәлли үчүн информасијанын јени техники васитәләриндән истифадә едилмәси вачибдир. Бу саһәдә М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасынын, Азәрбајчан Республикасы Елмләр Академијасынын Мәркәзи Елми Китабханасынын, Азәрбајчан Дөвләт Китаб Палатасынын өһдәсинә даһа чох вәзифәләр дүшүр.

МӘНБӘЛӘР

1. Азәрбајчан Республикасынын президенти Һејдәр Әлијевин чыхышы // Азәрбајчан. -1995.-6 ијун.

2. Әлијев З. Азәрбајчан библиографијасынын тарихи. – Б.: АДУ нәшри, 1978. -80 с.

2. Мүгәддәс М.Милли мәдәнијјәтимизин зәнкин хәзинәси // 70 ил халгын хидмәтиндә. М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Республика Дөвләт Китабханасынын тарихинә даир материаллар мәчмуәси/ М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасы. -Б., 1993. -С. 13